

**Gedichtendag 2008:
Dichter en de dingen
Lessuggesties voortgezet en
secundair onderwijs**

Gedichtendag 2008: Dichter en de dingen

Lessuggesties voortgezet en secundair onderwijs

Vooraf

Iedereen die denkt dat dichters zich alleen voor onstoffelijke zaken interesseren, komt donderdag 31 januari 2008 bedrogen uit: de negende Gedichtendag die Nederland en Vlaanderen dan viert, staat in het teken van gedichten over dingen.

Een ding is, volgens Van Dale, de algemene naam voor alles wat buiten de mens een zelfstandig bestaan heeft. Daarmee is nog niet alles gezegd, want er zijn een hoop zaken die buiten de mens zelfstandig bestaan, en toch niet snel als 'ding' worden gezien. Dieren en planten zijn bijvoorbeeld geen dingen, omdat ze leven. Ook moet iets loszitten en dus verplaatsbaar zijn voor we het een ding noemen, en mag het niet te groot zijn. Een molshoop of een waterput is geen ding, en een berg of een kanaal ook niet. Een handvol zand is geen ding, maar een zandkorrel wel. Een hondenhek is nog een ding, maar een flatgebouw niet meer. Etenswaaren en dranken zien we meestal ook niet als dingen, misschien omdat ze weliswaar buiten de mens een zelfstandig bestaan hebben, maar net als mensen vergaan, uit zichzelf of omdat ze worden genuttigd. Ook met afbeeldingen is iets aan de hand. Foto's noem je meestal geen dingen. Komt dat misschien omdat je denkt aan wat erop staat of aan het menselijke oog dat ze heeft vastgelegd? Zo kun je nog wel even doorgaan met het vastleggen van allerlei voorwaarden voor het ding-zijn van iets. Aan de andere kant spreken we ook vaak over 'personen en dingen' als tegengestelden. Zo opgevat kan onder dingen alles vallen wat niet menselijk is: de wereld die de mens omringt.

Dichters hebben zich altijd beziggehouden met hoe zij zich tot de dingen verhouden. Door de aard van dingen te bestuderen, bestuderen zij indirect ook de mens die tegenover die dingen staat.

Vaak zijn dingen in gedichten slechts decorstukken van de menselijke tragedie of komedie die zich erin afspeelt. Er zijn veel gedichten geschreven over dingen die een dierbare herinnering of meer in het algemeen een besef van vergankelijkheid wakker roepen, zoals Rutger Kopland bijvoorbeeld heeft gedaan over de jas van zijn vader. Dingen zijn in gedichten ook nogal eens een beeld of symbool voor een idee of een verlangen. Zo schreef Simon Vestdijk een gedicht over een gekleurde stuiter (een soort knikker), die hij gebruikt als beeld voor een onbereikbare vrouw.

Maar er zijn gedichten waarin de dingen niet alleen als rekwisieten van het leven optreden, maar de hoofdrol spelen. Dichters proberen in deze gedichten de scheiding tussen mensen en dingen op twee manieren te doorbreken: door dingen te vermensen of door mensen te 'verdinglijken'.

In zijn gedicht ‘Ars poetica’ laat Chr. J. van Geel zien hoe je een ding kan vermensenlijken, menselijke gevoelens kan toedichten:

Ars poetica

Waar puin ligt en een oude fiets
Keerde mijn schoen een kistje om,
Ik keerde op mijn schreden,
Keerde het om, ik dacht misschien
Ligt het toch liever andersom.

Ook Paul van Ostaijen dicht de dingen een ziel toe wanneer hij Marc de dingen laat groeten in zijn beroemde gedicht ‘Marc groet ’s morgens de dingen’, en in de gedichten van Annie M.G. Schmidt gaat het meubilair zelfs uit wandelen en houdt een brievenbus zijn klep dicht omdat hij er genoeg van heeft. Zo zijn er vele voorbeelden te geven van gedichten waarin de dingen mensachtige trekken krijgen aangemeten en niet meer kil en vreemd tegenover de mensen staan.

Andere dichters doen het omgekeerde: zij willen de dingen liever niet vermensenlijken maar juist in hun eigen waarde laten bestaan. De grote Poolse dichter Zbigniew Herbert vond dat menselijke eigenschappen maar pover afstaken bij die van dingen: ‘Dode voorwerpen zijn altijd te vertrouwen en er valt ze, helaas, niets te verwijten. Het is me nooit gelukt om een stoel te zien die van de ene op de andere poot ging staan, of een bed dat steigerde. En ook tafels durven nooit te knielen, zelfs niet als ze moe zijn. Ik heb het vermoeden dat de voorwerpen dat uit pedagogische overwegingen doen, om ons voortdurend aan onze onstandvastigheid te herinneren.’ Ook de grote Russische dichter Joseph Brodsky had oog voor de kwaliteiten van het ding: ‘Dingen zijn prettiger. Hun / huis bevat kwaad noch goed. / Dat is er evenmin / Als je ze opendoet.’

Sommige dichters gaan zover in hun waardering voor de dingen, dat zij een soort ‘verdinglijking’ nastreven. In 1942 schreef de Franse dichter Francis Ponge de bundel prozagedichten *Le parti pris des choses*, ‘Namens de dingen’, waarin de dingen namens zichzelf optreden. Ponge maakt in deze bundel een ontdekkingsreis door de wereld van de dingen. Elk gedicht in de bundel is een beschrijving van een voorwerp – een kaars, een sigaret, een kratje – dat hij dankzij zijn zorgvuldige observaties in een nieuw licht laat zien. Zo probeert de dichter heel dicht bij het ding te komen.

Al in het begin van de twintigste eeuw had de Duitse dichter Rainer Maria Rilke de grondslag gelegd voor wat wel het ‘dinggedicht’ wordt genoemd: een gedicht dat probeert het ding zo uit te drukken, alsof het over zichzelf spreekt; een gedicht waarin het wezen van het ding wordt uitgedrukt. De dichter kruipt in de omtrekken van het ding en spreekt de taal van het ding, dat is het idee.

Uiteraard zagen de dichters die zulke ‘dinggedichten’ probeerden te schrijven zich genoodzaakt de taal te vernieuwen, want dingen kunnen natuurlijk geen gewone mensentaal spreken; dan zou je weer bezig zijn ze te vermensenlijken. De ontdekkingsreis in de wereld van de dingen wordt zo tegelijk een ontdekkingsreis in de taal. Sommige dichters gingen in hun taalexperimenten zelfs nog een stap verder. Om nog dicht bij de dingen te komen, zagen zij het gedicht zelf ook als een ding, een ding gemaakt van taal, een taal waarin woorden niet meer namen zijn van dingen, verwijzingen, maar zelf materie. Het gekke is dat die poëzie vanwege de andere omgang met taal de naam heeft toegankelijk te zijn, ‘hermetisch’ zeggen ze ook wel, terwijl ze dus juist beoogt het isolement van het ik te doorbreken en de dingenwereld open te leggen.

Het enthousiasme om taal los te maken van de werkelijkheid waarnaar zij verwijst en een zelfstandig, dingachtig bestaan te geven in de poëzie, roept – zoals dat altijd gaat in de poëzie – aan het eind van de vorige eeuw weer een tegenbeweging op. Jonge dichters ergeren zich aan de stilstand in deze dingpoëzie, ook wel ‘materiepoëzie’ of ‘objectpoëzie’ genoemd. Ze zien de hang naar het dingachtige als doodsdrijf. Ze missen de mens in deze gedichten, het leven, de bevlogenheid, en vinden dat de mens weer het woord moet nemen.

Zo proberen dichters steeds opnieuw hun houding tegenover de dingen te bepalen. Hoe verschillend de gedichten die dit oplevert ook zijn, één ding hebben zij gemeen: de dingen zijn na lezing niet meer dezelfde dingen als daarvoor.

Gedichten over dingen: vijf lessen

In deze lessuggesties zijn elf gedichten van verschillende dichters uit binnen- en buitenland bij elkaar gebracht. In vijf lessen rond verschillende thema’s kunnen docenten in de aanloop naar Gedichtendag 2008 deze gedichten aan hun leerlingen voorleggen. Wanneer er minder tijd beschikbaar is, is het ook mogelijk dat de docent een keuze uit de aangeboden lessen maakt; elk van de vijf lessen kan op zichzelf staan. Zelfs kan hij/zij de thema’s negeren en uit de verschillende lessen de gedichten bij elkaar sprokkelen die voor zijn/haar klas het meest geschikt lijken. In iedere les maken de leerlingen gezamenlijk kennis met een twee- of drietal gedichten over dingen, door ze grondig te lezen en onderling met elkaar te vergelijken. De vragen bij de gedichten nodigen uit tot beter lezen, wat het enthousiasme van de leerlingen voor poëzie zal aanwakkeren.

De vijf aangeboden lessen zijn:

- I GOEDEMORGEN DINGEN**
Gedichten van Paul van Ostaijen, Ingmar Heytze, Rutger Kopland
- II DE DINGEN ONTDEKT**
Gedichten van Francis Ponge, Elizabeth Bishop
- III MEER IN DINGEN OF MEER IN MENSEN?**
Gedichten van J. Bernlef, Pieter Boskma
- IV DE DICHTER EN DE STEEN**
Gedichten van Wislawa Szymborska, Zbigniew Herbert
- V DENKEN OVER DINGEN**
Gedichten van Fernando Pessoa, K. Michel

Algemene suggesties voor de lessen

- ▽ Vertel de leerlingen met behulp van informatie uit de algemene inleiding bij deze lessuggesties iets over dingen in de poëzie. Maak vervolgens ook gebruik van de korte inleiding die hoort bij de uitgekozen les.
- ▽ Kopieer uit deze lessuggesties voor alle leerlingen de in de uitgekozen les te bespreken gedichten. Laat ze voorafgaand aan de les door de leerlingen lezen en vraag hen de auteurs op Internet te googlen om iets over ze te weten te komen.
- ▽ Tijdens de les wordt elk gedicht vervolgens door verschillende leerlingen voorgelezen. Door de verschillende wijzen van voorlezen komen vaak al verschillen in de interpretatie en interpretatieproblemen aan het licht. Bovendien is het herhaald horen van een gedicht de beste kennismaking ermee. Loop zo nodig met de klas de onbekende woorden in de gedichten na.

- ↯ Vraag aan de leerlingen welk van de gelezen gedichten ze het mooist/boeiendst vinden en waarom. Laat ze er onderling over in discussie gaan.
- ↯ Behandel vervolgens de vragen die in deze lessuggesties bij de gedichten van de betreffende les zijn opgesteld.
- ↯ Vraag de leerlingen daarna of ze naar aanleiding van deze ‘nadere studie’ nieuwe dingen in de gedichten hebben ontdekt.
- ↯ En vraag ook of ze nog steeds hetzelfde gedicht het meest geslaagd vinden. Misschien zijn er nu nieuwe argumenten? Zijn er tegenstanders van een bepaald gedicht die nu voorstanders zijn geworden? Is dat het geval, dan is het leuk om daarop in te gaan. Kunnen ze vertellen waarom ze van mening zijn veranderd?

I GOEDEMORGEN DINGEN

Mensen verbeelden zich graag dat dingen een vriendelijke of onvriendelijke houding aannemen. Als je opgewekt bent, lijkt het alsof ook de dingen een opgeruimd humeur hebben: ze staan niet in de weg, werken mee, zorgen voor gezelligheid, stralen warmte uit. Maar als je met het verkeerde been uit bed bent gestapt, liggen de dingen dwars: ze vallen uit je handen, werken niet, zijn onhandelbaar en kil. Zo ervaren mensen de hen omringende dingen als een ondoordringbare muur, of juist als een warm en sfeervol nest.

In deze les lezen we drie gedichten waarin de dingen steeds een sfeer ademen die alles te maken heeft met de geestesgesteldheid van de ik/de mens erin. Het eerste is Paul van Ostaijens bekende ‘Marc groet ’s morgens de dingen’. Het tweede, Ingmar Heytzes ‘Dichter groet ’s morgens de dingen’, speelt met deze klassieker, en ook het derde, ‘Dankzij de dingen’ van Rutger Kopland, dat begint met de regel ‘De ochtend dat de dingen weer ontwaken’, roept Van Ostaijens gedicht in herinnering, hoewel de dichter er nergens rechtstreeks naar verwijst.

 Is de ‘Marc’ in het gedicht van Paul van Ostaijen een kind? Waaruit maak je dat op?

 Het gedicht heeft iets van een kinderliedje; het lijkt vooral door de klanken en niet zozeer door de betekenis te worden gedragen. Van Ostaijen speelt in ‘Marc groet ’s morgens de dingen’ met klank en ritme. Wat is het effect hiervan: vrolijk, treurig? Kan je aanwijzen hoe zijn gebruik van klank en ritme dat effect teweegbrengt?

 Van kleine kinderen wordt vaak gezegd dat ze gelukkig zijn, omdat ze de scheiding tussen zichzelf en hun omgeving nog niet ervaren. Spreekt uit Van Ostaijens gedicht een dergelijk geluk? Uit welke woorden die Marc gebruikt blijkt dat hij de dingen om zich heen niet als vreemd ervaart? Waarom zouden gedichten die vooral op basis van klanken tot stand lijken te zijn gekomen dit kinderlijk geluk beter oproepen dan gedichten waarin vooral wordt gereflecteerd?

 In ‘Dichter groet ’s morgens de dingen’ heeft Ingmar Heytze de Marc van Van Ostaijen vervangen door een dichter die ’s ochtends niet zijn bed, maar de kroeg uit komt. De lezer begrijpt al snel dat de dichter dronken is, maar dat staat nergens: je maakt dit op uit de manier waarop *de dingen* zich gedragen. Loop het wangedrag van de dingen in dit gedicht eens na (bijvoorbeeld: slot gaat niet open, sterrenbeelden vliegen voorbij, etc).

 In de loop van het gedicht stapelen de aanwijzingen zich op dat dronkenschap niet het enige is dat deze dichter mankeert. Wat is er nog meer aan de hand? Opnieuw zijn het de dingen in het gedicht die je over de eenzaamheid van de dichter vertellen; laat zien hoe zij dit doen. Dat de dichter in het gedicht van Heytze de dingen begroet, is op zichzelf al een teken van zijn eenzaamheid. Of put hij volgens de leerlingen ook troost uit het toespreken van de dingen?

 In de eerste vier gedichten van de reeks ‘Dankzij de dingen’ beschrijft Kopland de dingen in een interieur: de geur, het geluid dat ze maken, het licht dat erop valt. Waaruit zou je kunnen concluderen dat het een interieur van oude mensen is? Valt uit het gedicht op te maken of dit het interieur van de ik in het laatste, vijfde gedicht is of een interieur dat die ik in zijn herinnering oproept?

Denk je dat de dichter het woordje ‘weer’ (het ‘weer ontwaken’, ‘weer beginnen’ van de dingen) in deze reeks positief of negatief gebruikt? Waarom denk je dat? De titel van de reeks is ‘Dankzij de dingen’. Kennelijk is de dichter de dingen – de dingen die hij zich steeds weer herinnert? – dankbaar.

In elk van de eerste vier gedichten van de reeks van Kopland wordt de doodse stilte van het interieur genoemd. De aanwezigheid van mensen blijkt uit het ochtendgebed (in gedicht I) en de bijbellezing ‘s avonds (in gedicht III). Verder wordt alle menselijk leven alleen via de dingen beschreven. Ga na hoe de dichter dit doet. Probeer te omschrijven waarom de dingen hier desondanks eerder een herinnering aan de dood lijken te zijn.

De eerste vier gedichten van de reeks bestaan elk uit een lang zinsdeel. De zin wordt pas afgemaakt in het slotgedicht. Het moment waarop de dingen weer beginnen (dat wil dus misschien zeggen: weer herinnerd worden), zo staat er, ‘is de dood die zoekt naar woorden’. Eigenlijk is het de dichter die woorden zoekt voor de dood. De slotregels van de reeks zijn niet zo makkelijk te begrijpen. Wat zou ‘het moment waarop ik’ kunnen betekenen: is dat het moment van de dood van de ik, zijn sterfuur? De dood die naar woorden zoekt is eigenlijk de dichter zelf; misschien staat er daarom vervolgens: ‘en wat hij ook zegt,/ ik ben het’. Met andere woorden: je kunt de dood niet aan de praat krijgen. Maar het blijft allemaal meerduidelig. Leest iemand in deze cryptische regels iets heel anders?

Vergelijk hoe de dingen in de drie gedichten uit deze les naar voren komen, en hoe de verhouding van de mens tot die dingen verschilt. In welk gedicht blijven de dingen het meest zichzelf, naar jouw idee?

Elk van de gedichten heeft duidelijk een melodie. Hoe zou je de aard daarvan voor elk gedicht omschrijven? (Een blues? Een vrolijk wijsje? Een elegie?)

Marc groet ’s morgens de dingen

Dag ventje met de fiets op de vaas met de bloem
ploem ploem

dag stoel naast de tafel
dag brood op de tafel
dag visserke-vis met de pijp
en
dag visserke-vis met de pet
pet en pijp
van het visserke-vis
goeiendag

Daa-ag vis
dag lieve vis
dag klein visselijn mijn

Paul van Ostaijen (België, 1896-1928)
Uit: *Verzameld werk/Poëzie II*,
Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 1979

Dichter groet 's morgens de dingen

Dag kruk, dag zeikerds, dag café,
hé fiets, ha slot, ga nou eens open,
juist. Zeg voorwiel, blijf eens recht,
o handen, hou dat stuur nou vast,

dag schots en scheve sterrenbeelden,
vlieg toch niet zo snel voorbij,
dag harde koude kinderhoofdjes
blauwgroen in mijn ribbenkast –

ha die voordeur, leeg portiek,
hoi trap, daar kom ik, stommel stommel,
antwoordapparaat vol ruis,
we zijn weer thuis. Dag twijfelaar,

wat ben je koud en leeg
zo zonder haar.

Ingmar Heytze (Nederland, 1970)
Uit: *Aan de bruid*,
Uitgeverij Podium, Amsterdam, 2000

Dankzij de dingen

I
De ochtend dat de dingen weer ontwaken,
laag licht tevoorschijn komt uit het
mahonie, tafelzilver, porcelein,

het brood weer gaat ruiken naar brood,
de gebloemde theepot naar thee
en de lucht naar oude mensen,

waarop het in de doodstille kamer gaat
prevelen, Here, zegen ook deze
dag tot in eeuwigheid, amen.

II
De middag waarop de dingen weer samen
die middag worden, lichtvlekjes als vlinders
gaan dansen in witte, waaiende vitrage,

de fruitschaal weer geurt naar zijn vruchten,
de stoelen naar pitriet, het boeket in de vaas
naar sering, de bloembak naar aarde,

waarop in de doodstille serre het breiwerk
gaat tikken, de krant weer ritselt,
het hek piept, het grint zachtjes knarst.

III
De avond waarop de dingen weer verlangen
naar verdwijnen, het rode tapijt, de bruine
fluwelen gordijnen verlangen naar duister,

de pijp in de asbak weer ruikt naar rook,
de banaan naar zijn vruchtvlees, de melk
naar de dampende melk voor het slapen,

waarop in de doodstille kamer het Woord
weer klinkt, het Boek weer dichtslaat,
weer wordt gezwegen, en de pendule tikt.

IV
De nacht waarop de dingen weer schaduwen
worden van zichzelf,

de kamer weer ruikt naar schone lakens,
oud hout en lavendel,

waarop het doodstille raam weer ademt
met slapende kruinen in wind.

V
Het moment waarop, noem het
een ochtend, een middag,
een avond, een nacht,

waarop de dingen weer beginnen,
noem het een huis waar licht,
geuren en geluiden komen
en gaan,

maar het is de dood die zoekt naar
woorden voor het moment waarop
ik, en wat hij ook zegt,
ik ben het.

Rutger Kopland (Nederland, 1934)
Uit: *Gedichten*,
Uitgeverij G.A. van Oorschot, Amsterdam, 2000

II DE DINGEN ONTDEKT

‘Het is toch in meer dan een opzicht onverdraaglijk,’ schrijft de Franse dichter Francis Ponge, ‘om te bedenken in welke nietige mallemolen de woorden, de geest, kortom, de menselijke werkelijkheid sinds eeuwen ronddraait. Om je daar rekenschap van te geven hoef je je maar te concentreren op het eerste het beste voorwerp: je zult weldra opmerken dat niemand het ooit heeft geobserveerd en dat de meest elementaire dingen daarover nog ongezegd zijn.’ Ponge wilde de rijkdom van de taal benutten om in zijn gedichten een ‘reis in de dichtheid van de dingen’ te maken. Hij wilde met speelse, precieze formuleringen de dingen in een nieuw licht laten zien en zo ook zelf nieuw worden. Toen in 1942 zijn bundel *Le parti pris des choses* (‘Namens de dingen’) verscheen – met prozagedichten over bijvoorbeeld een sinaasappel, een strandkei, een kratje en een oester –, werd die met groot enthousiasme ontvangen. Ook de Amerikaanse dichteres Elizabeth Bishop is altijd geprezen om haar gave de alledaagse dingen in een magisch licht te stellen. Zij weet de lezer te dwingen de omgeving te bestuderen met de frisheid van een buitenaards wezen. In deze les lezen we haar prozagedicht ‘Middernachtelijk nieuws’ en van Francis Ponge ‘De kaars’.

- In ‘Middernachtelijk nieuws’ beschrijft Elizabeth Bishop haar bureau. Welk gezichtspunt kiest zij hiervoor? Verzamel om deze vraag te beantwoorden de passages uit het gedicht die hier iets over zeggen.
- Waaraan doet de stijl waarin dit gedicht is geschreven je denken?
- Bishop maakt gretig gebruik van de mogelijkheden die het door haar gekozen perspectief haar biedt, om de spot te drijven met haar eigen schrijverschap (dat zich immers aan het beschreven bureau voltrekt). Laat zien waar zij dit doet.
- Is de blik van een buitenstaander in dit gedicht wel zo onbevangen, fris en betrouwbaar? Laat zien waar dit niet zo is. Welke vooroordelen bekritiseert Bishop in deze passages?
- Ponge probeert het ding zelf tot uitdrukking te laten komen. Toch is in ‘De kaars’ wel een perspectief aan te wijzen van waaruit Francis Ponge de kaars beschrijft. Welk?
- De vertaling van ‘De kaars’ die in deze lessuggesties is opgenomen, is van Piet Meeuse. De regel ‘Haar gouden blad staat onbewogen in de holte van een alabasten zuiltje op een pikzwarte steel’, luidt in een andere vertaling van J. Bernlef: ‘Haar gouden blad houdt zich in de holte van een alabasten zuiltje bewegingsloos aan de zeer zwarte steel vast.’ Ponge was heel precies in zijn formuleringen. Aan welk van deze vertalingen zou hij de voorkeur geven, denk je? Waarom? Herken je in dit gedicht Ponges streven naar precisie in de taal? Aan welke vertaling geef je zelf de voorkeur? Waarom?
- Het gaat Ponge niet om het objectief beschrijven van de uiterlijke verschijning van de dingen. Hij probeert hun eigenschappen, hun ‘persoonlijkheid’ te meten aan zijn eigen persoonlijkheid. Vind je dat streven van de dichter in dit gedicht terug?
- Is naar jouw idee de blik van Ponge op de kaars *objectiever* dan die van de rapporteur in Bishops gedicht op het bureau?
- Wie slaagt er naar jou idee beter in de mens te vernieuwen door de blik op de dingen te vernieuwen, Bishop of Ponge? Waarom?
- Beide gedichten zijn prozagedichten. Zoek op wat hier gewoonlijk onder wordt verstaan en ga na of die omschrijving op deze gedichten van toepassing is.

Middernachtelijk nieuws

buigbare bureaulamp

Zoals u allen weet is het vannacht voor de helft van de wereld de nacht van de volle maan. Maar hier lijkt de maan roerloos in de hemel te hangen. Ze geeft heel weinig licht; ze zou dood kunnen zijn. Het zicht is slecht. Niettemin zullen we proberen u enig idee te geven van de ligging van het land en de huidige situatie.

schrijfmachine

De rotswand die steil uit de centrale vlakte omhoogsteekt, bevindt zich in zware schaduw, maar de bewerkte terrassen langs zijn zuidelijke flank glanzen flauw in het zwakke licht, als de schubben van een vis. Welk een eindeloze arbeid vertegenwoordigen die kleine, merkwaardig gevormde terrassen! En toch is het welzijn van dit vorstendommetje van hen afhankelijk.

stapel ms.

Zowat een uur geleden heeft er in het noordwesten een lichte aardverschuiving plaatsgevonden. De blootgekomen aarde lijkt van slechte kwaliteit: bijna wit, kalkhoudend, leisteenachtig. Aangenomen wordt dat er geen slachtoffers zijn.

getypt vel

Bijna pal naar het noorden meldt onze luchtverkenning de ontdekking van een groot rechthoekig ‘terrein’, ons tot nu toe onbekend; duidelijk mensenwerk. Het is donker bespikkeld. Een landingsbaan? Een kerkhof?

enveloppen

In dit achterlijke landje, een van de achterlijkste die er heden ten dage nog op aarde bestaan, zijn de verbindingen primitief en ‘industrialisatie’ en haar producten vrijwel non-existent. Vreemd genoeg echter hebben de uithangborden enorme afmetingen.

inktpot

Ook hebben wij rapporten ontvangen omtrent een geheimzinnig, vreemd gevormd, zwart gebouw, op nog niet onthulde afstand aan de oostkant. Zijn aanwezigheid werd slechts verraden doordat zijn hooggepolijste oppervlakte het schaarse maanlicht ontvangt. Aangezien de natuurlijke bronnen van het land ons verre van volledig bekend zijn, bestaat de mogelijkheid dat dit een of ander machtig en afschrikwekkend ‘geheim wapen’ is of bevat. Van de andere kant, gegeven wat wij *wel* over dit volk weten of hebben geleerd van onze antropologen en sociologen, kan het ook heel goed niet meer zijn dan een *numen* of een groot, kortgeleden opgericht altaar voor een van hun goden

aan wie zij, in hun huidige historische staat van bijgeloof en hulpeloosheid, magische krachten toekennen, ja zij beschouwen het wellicht als een 'heiland', een laatste hoop op verlossing uit hun ernstige moeilijkheden.

radeergum

Eindelijk! Een van de moeilijk opspoorbare inlanders is gelokaliseerd. Hij lijkt een eenwielige fietscoureur te zijn of liever te zijn geweest die wellicht, door het bedrieglijke lichtschijnsel, aan zijn eind is gekomen en van de hoogte van de rotswand gestort. In levenden lijve zou hij klein, maar ongetwijfeld trots en rechtop hebben gestaan met het dikke borstelige haar dat kenmerkend voor de inboorlingen is.

asbak

Vanuit onze hooggelegen gunstige positie kunnen wij duidelijk in een soort hol kijken, mogelijk een bomkrater, een soldaten'nest'. Ze liggen op een hoop bij elkaar en dragen de camouflage'gevechtspakken' bedoeld voor 'winterse oorlogvoering'. Ze liggen in afzichtelijke verwrongen houdingen, allen dood. Wij kunnen op zijn minst acht lichamen onderscheiden. Deze uniformen werden ontworpen om gebruikt te worden in de guerrillaoorlog op de enige met sneeuw bedekte bergtop die het land rijk is. Het feit dat deze arme soldaten ze *hier* dragen, in de vlakte, vormt eens te meer het bewijs, zo bewijs al nodig was, voor het naïeve en hopeloos onpraktische karakter van dit ondoorgrondelijke volk, onze tegenstanders, of voor de treurige corruptie van zijn leiders.

Elizabeth Bishop (Verenigde Staten, 1911-1979)

Uit: J. Bernlef, G. Brands, K. Schippers, *Barbarerafabet*, lemma 'bureau', Em. Querido's

Uitgeverij BV, Amsterdam, 1990

Vertaling J. Bernlef

De kaars

De nacht doet soms een eigenaardige plant herleven, waarvan het schijnsel de gemeubileerde kamers ontbindt in schaduwpartijen.

Haar gouden blad staat onbewogen in de holte van een albasten zuiltje op een pikzwarte steel.

De mottige vlinders overvallen liever haar dan de maan die te hoog staat en de bossen verdampt. Maar dadelijk verbrand of uitgeput door het gevecht, sidderen ze allemaal op de rand van een razernij die grenst aan verbijstering.

Intussen moedigt de kaars door het flakkeren van het licht op het boek de lezer aan onder plotseling opstijgende, zonderlinge rookwalmen – buigt zich dan op haar schoteltje en verdrinkt in haar voedsel.

Francis Ponge (Frankrijk, 1899-1988)

Uit: *Namens de dingen*, vertaling Piet Meeuse,

Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam, 1990

III MEER IN DINGEN OF MEER IN MENSEN?

In 1986 verscheen bij de kleine uitgeverij Perdu de bundel *Welke dingen? Welke mensen?* Een elftal jonge dichters reageert hierin met een gedicht op het gedicht ‘Meer in dingen dan in mensen’ van J. Bernlef, dat hij in 1983 in zijn bundel *Winterwegen* publiceerde. Het gedicht van Bernlef werd gezien als een duidelijk voorbeeld van de ‘materiepoëzie’ die volgens de jongeren al een tiental jaren overheerste in het werk van een flink aantal oudere dichters. Net zo min als deze jonge dichters één soort poëzie voorstonden, kunnen de voorgangers op wie zij reageren over één kam worden geschoren. Maar van een bepaalde gemeenschappelijke tendens in het werk van de oudere dichters kan wel worden gesproken: in hun gedichten probeerden zij het verloren contact met de dingen te herstellen door te zoeken naar een nieuwe taal, waarin woorden geen – afstand scheppende – namen meer zijn voor dingen, maar zelf dingen. Ze streven naar verstillings: voor dingen tikt de tijd immers niet. In deze lessuggesties lezen we het genoemde gedicht van J. Bernlef en de reactie erop van een van de elf destijds jonge dichters, Pieter Boskma: ‘(Bernlef opgedragen)’.

☞ Het gedicht van J. Bernlef begint in de eerste strofe met een paradox, een schijnbare tegenstelling. Zoek eventueel enkele voorbeelden van paradoxen, als je nog niet goed weet wat dit zijn. Bernlef stelt het voor alsof mensen een schil van leven hebben, waarachter de dood zich verborgen houdt, want uiteindelijk gaan we allemaal dood (regel 1). Dingen daarentegen houden niet de schijn op met een buitenkant van leven: ze zijn dood, van buiten en van binnen (regel 2). En dan komt in regel 3 de paradox: *daarom* kan de ‘ik’ alleen in dingen leven zien. De paradox luidt dus: dingen zijn dood en daarom leven ze voor mij. Probeer uit te leggen waarom dit slechts een schijnbare tegenstelling is.

☞ De tweede strofe van het gedicht legt de tegenstelling tussen mens en ding nog eens extra uit. Ook hier blijkt dat de dichter de mens minder acht dan de dingen. Waaruit kun je dat opmaken?

☞ In de laatste strofe staat dat mensen naar de dingen toe groeien, dat wil zeggen: naar de dood. Leven is doodgaan. Weer een paradox. Is dit voor jou ook een reden om ‘meer in dingen dan in mensen’ te zien?

☞ Waarom zou de dichter hebben toegevoegd dat ‘die ene mens in mij’ ook *in zwijgen* naar de dingen toegroeit? Ongetwijfeld heeft hij daarmee iets over zijn dichterschap willen zeggen: waar de dichter eigenlijk naartoe wil groeien, is te zwijgen als de dingen. Hier vinden we de gedachte van de materiepoëzie terug: gedichten moeten geen mensenpraat zijn, maar dingen van taal. Brengt Bernlef volgens jou die gedachte in dit gedicht in praktijk?

☞ Pieter Boskma gaf in een briefje de volgende toelichting toen hij zijn reactie op Bernlefs gedicht instuurde: ‘Beste redactie, De reactie op Bernlef: een kort & titelloos gedicht waarin ik Bernlefs idee van meer in dingen dan in mensen omdraai in die zin dat een ding pas een eigen oorspronkelijk leven krijgt als een eigen & oorspronkelijke menselijke verbeelding de moeite doet Het Ding waar te nemen en te transformeren in etc. etc. (AHUM!) Ik wil de mens, en dus MEZELF, niet wegrelativeren ten gunste van Het Zwijgend Ding. Ik ben het belangrijkste & dus de mens. Voorlopig zo. Hartelijke groet, Pieter Boskma.’ Als je dit briefje leest, zonder het gedicht erbij te nemen, ben je dan geneigd met Boskma in te stemmen?

☞ In zijn gedicht reageert Boskma op het gedicht van Bernlef door de dingen op een heel andere manier op te laten treden. In plaats van hun zwijgende, doodse ongenaakbaarheid te bewonderen, laat hij zijn fantasie op ze los en richt hij een orgie van dingen aan. Eerst zou je nog kunnen denken dat de dichter de dingen alleen beschrijft; in welke regel gaat Boskma’s verbeelding onmiskenbaar met de dingen aan de haal?

☞ Bernlef speelt in zijn gedicht met de begrippen binnen- en buitenkant. In de twee slotregels van Boskma’s gedicht lijdt de heipaal eronder ‘slechts een ding / te zijn totdat langzaam een oog hem in zijn weefsel sluit’. Het dode ding krijgt bij Boskma dus een schil van leven. Probeer onder woorden te brengen hoe Boskma hiermee Bernlefs gedachte over binnen- en buitenkant omdraait. Waarom zou Boskma hier het oogweefsel hebben gekozen? (Denk aan de uitdrukking ‘het oog van de verbeelding’.)

☞ Waar ligt jouw voorkeur, bij het verstilde gedicht van Bernlef of bij het gedicht van Boskma waarin de verbeelding op hol slaat? Waarom?

Meer in dingen dan in mensen

Omdat de dood in mensen huist
de buitenkant van dingen is
kan ik alleen in dingen leven zien

Hun stug en tegendraads bestaan
hun onverminderd staren in het zicht
van de mij toegemeten jaren

Daarom zie ik meer in dingen dan in mensen
die ene mens die in mij groet
in richting en in zwijgen naar hen toe.

J. Bernlef (Nederland, 1937)

Uit: *Winterwegen*,

Uitgeverij Querido, Amsterdam, 1983

(bernlef opgedragen)

een kamerhoek, de gebogen schaduw van de wastafelafvoer
versmelt met een stuk buis van de centrale verwarming.
daarachter is de schemer nog veel dieper, zo diep dat
de plinten, loodrecht als gedachten een stukje wijken
dan elkaar weer naderen en plots wild aan het walsen slaan.
de vloerbedekking maakt van de kommotie gebruik om stil
opkrullend dwars door steen te gaan als een geest
op zoek naar roes. het wit behang krijgt weer besef
van beest en voelt zich samenspierend van de wanden scheuren.
koper, lood & staal vermengen zich tot vloeibaar goud
druppelend langs een trillend poppenbeen. glas barst
in sterren waar dakpannen als blinde vogels zich te pletter
werpen. en diep in de grond begint de eerste heipaal
krom te trekken van een pijn die hij wel wist maar
tot nog toe niet voelde: de pijn om slechts een ding
te zijn totdat langzaam een oog hem in zijn weefsel sluit.

Pieter Boskma

Uit: *Welke dingen? Welke mensen?*,

Uitgeverij Perdu, Amsterdam, 1988

IV DE DICHTER EN DE STEEN

De Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade schreef een beroemd geworden gedicht, ‘Midden op de weg’, waarin een steen die midden op de weg ligt als een grote gebeurtenis wordt beschreven. Bij een ontmoeting met een steen stel je je gewoonlijk niet meteen iets groots en meeslepends voor. Stenen zijn onbeweeglijk, stil, ondoordringbaar. Toch zijn dichters altijd enorm geboeid geweest door stenen. Om te ontdekken waarom dat zo is lezen we in deze les twee gedichten over een steen, geschreven door twee wereldberoemde Poolse dichters, Wisława Szymborska en Zbigniew Herbert, beide begin zeventiger jaren gepubliceerd: ‘Gesprek met een steen’ en ‘Een steentje’.

In Szymborska’s gedicht draait het om het verlangen van de ik zich binnenin de steen te begeven. De steen wordt voorgesteld als een huis. Deze metafoor van het huis keert in het gedicht steeds terug. Beschrijf de eigenschappen van dit huis zoals die uit het gedicht naar voren komen.

Als iemand van steen is, heeft hij geen gevoelens. Laat zien hoe Szymborska met deze uitdrukking speelt.

Er zijn nogal wat aanwijzingen in dit gedicht dat de steen een beeld voor de dood is. Welke?

Wat de ik eigenlijk wil is blijven leven en toch de dood ervaren. De steen zegt dat dit niet kan: ‘Je mist de zin om deel te nemen.’ De ik wil namelijk niet echt dood, wil alleen even een kijkje nemen. Waarom zegt de steen dat de ik wel ‘een kiem’ van die zin om deel te nemen bezit?

Eigenlijk gaat dit gedicht over het tekortschieten van de dichterlijke verbeelding als het om de dood, om dat wat dood is, gaat: de deur blijft dicht, ook al laat de dichter de steen in haar verbeelding spreken. Waarin de dichter wel slaagt, is het schrijven van een gedicht over het leven. Welke eigenschappen geeft Szymborska de ik in dit gedicht die het vergeefse kloppen op de deur van de dood eerder een teken van levensdrift dan van doodsdrift maakt? Of zijn die twee in dit gedicht toch misschien niet te scheiden?

De ik in Herberts gedicht somt in de tweede, derde, vierde en vijfde strofe bewonderend een aantal eigenschappen op van een steentje. Loop deze eigenschappen na en bedenk hoe ze steeds contrasteren met menselijke eigenschappen. Is een mens ook ‘nauwkeurig gevuld / met de betekenis van mens’?

Heeft Herbert blijkens dit gedicht een hoge pet op van de mens? Waaruit maak je dat op?

Waarom zou Herbert in de laatste strofe gekozen hebben voor het beeld van het oog? (Zie je een oog in de steen voor je, of is de steen zelf het oog?)

Zowel het gedicht van Szymborska als dat van Herbert gaat over een ontmoeting met een steen. Zie je overeenkomsten en verschillen in de aard van deze ontmoeting? (Verering en schaamte bij Herbert, op voet van gelijkheid en ongeduld bij Szymborska...) Zie je overeenkomst of verschil in de eigenschappen van de steen die de dichters noemen?

Beide auteurs kozen voor een ritme en toon in hun gedicht. Welk gedicht blijft daarin het dichtst bij het onderwerp, de onbeweeglijke steen?

Gesprek met een steen

Ik klop op de deur van een steen.
‘Ik ben het, doe open.
Ik wil in je binnenste gaan,
overal rondkijken,
met jou mijn longen vullen.’

‘Ga weg,’ zegt de steen.
Ik ben hermetisch gesloten.
Zelfs aan stukken geslagen
zullen we hermetisch gesloten blijven.
Zelfs fijngewreven tot zand
zullen we niemand binnenlaten.’

Ik klop op de deur van de steen.
‘Ik ben het, doe open.
Ik kom uit louter nieuwsgierigheid
die alleen het leven kan bevredigen.
Ik ben van plan door je paleis te wandelen
en daarna nog blad en waterdruppel te bezoeken.
Ik heb niet veel tijd voor al die dingen.
Mijn sterfelijkheid hoort je te ontroeren.’

‘Ik ben van steen,’ zegt de steen,
‘en moet daarom mijn ernst beslist bewaren.
Ga weg vanhier.
Ik heb geen lachspieren.’

Ik klop op de deur van de steen.
‘Ik ben het, doe open.
Ik heb gehoord dat binnen grote lege zalen zijn,
onbezichtigd en vruchteloos mooi,
verlaten en zonder echo van enige voetstap.
Geef toe dat je er zelf niet veel van weet.’

‘Ja, grote en lege zalen,’ zegt de steen,
‘daar is alleen geen plaats.
Mooi, wellicht, maar dat gaat de smaak
van jouw gebrekkige zintuigen te buiten.
Je kunt me leren kennen, maar ervaren nooit.
Mijn hele oppervlak keer ik jou toe,
met mijn hele binnenste lig ik afgewend.’

Ik klop op de deur van de steen.
‘Ik ben het, doe open.
Ik zoek in jou geen toevlucht voor altijd.
Ik ben niet ongelukkig.
Ik ben niet dakloos.
Mijn wereld is een terugkeer waard.
Ik kom en ga met lege handen.
En als bewijs dat ik er werkelijk ben geweest,
kan ik niets anders laten zien dan woorden
die niemand zal geloven.’

‘Je komt er niet in,’ zegt de steen.
‘Je mist de zin om deel te nemen.
En er is niets wat dat vervangen kan.
Zelfs een tot alziendheid aangescherpte blik
zal je zonder deze eigenschap niets baten.
Je komt er niet in, weet niets van de zin om deel te
nemen,
bezit daarvan hoogstens een kiem, de verbeelding.’

Ik klop op de deur van de steen.
‘Ik ben het, doe open.
Ik kan niet tweeduizend eeuwen wachten
voor ik in jouw huis mag komen.’

‘Als je mij niet gelooft,’ zegt de steen,
‘vraag dan het blad, je zult hetzelfde horen.
Vraag het de waterdruppel, zijn antwoord luidt net zo.
Vraag het ten slotte een haar op je eigen hoofd.
Een lach zwelt in me aan, een reusachtige lach,
maar ik weet niet hoe ik hem moet lachen.’

Ik klop op de deur van de steen.
‘Ik ben het, doe open.’

‘Ik heb geen deur,’ zegt de steen.

Wisława Szymborska (Polen, 1923)
Uit: *Uitzicht met zandkorrel. Een keuze uit de gedichten*,
vertaling Gerard Rasch,
Uitgeverij Meulenhoff, Amsterdam, 1997

Een steentje

een steentje is
een volmaakt wezen

aan zichzelf gelijk
zijn grenzen bewakend

nauwkeurig gevuld
met de betekenis van steen

met een geur die nergens aan herinnert
niets opschrikt noch begeerte wekt

zijn vuur en koelte
zijn juist en niets dan waardigheid

ik voel een zwaar verwijt
wanneer ik het in mijn hand houd
en een onechte warmte
zijn edele lichaam doordringt

– Steentjes zijn niet te temmen
ze zullen ons tot het einde toe aankijken
met een rustig en heel helder oog

Zbigniew Herbert (Polen, 1924-1998)

Uit: *Verzamelde gedichten*, vertaling Gerard Rasch,
Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam, 1999

V DENKEN OVER DINGEN

De Portugese dichter Fernando Pessoa schreef aan het begin van de twintigste eeuw verschillende soorten poëzie onder verschillende namen, die hij heteroniemen noemde. Alberto Caeiro was er een van. Wanneer Pessoa als Alberto Caeiro dichtte (zo schrijft August Willemssen in het nawoord bij de door hem vertaalde gedichten van Pessoa) speelde hij dat hij een dichter was die alles ziet ‘alsof het voor de eerst keer was, met een kinderlijke verbazing over de verschijningsvormen van de werkelijkheid en nog grotere verbazing over mensen die beweren dat er meer zou zijn dan dat’. De ziekte van de mensen, meent Caeiro, is dat zij een geheugen hebben, denken, dingen met elkaar in verband brengen – een verband dat zij niet werkelijk *zien* maar dat in hun zieke hersenen bestaat. Want eigenlijk is alles oppervlak, de wereld is tweedimensionaal... ‘Wat wij zien van de dingen zijn de dingen’ dicht Caeiro ergens. En: ‘Ik ben niet eens dichter: ik zie.’ In zijn debuut *Ja! Naakt als de stenen* uit 1989 laat ook de Nederlandse dichter K. Michel zich zien als iemand die de muur van denken en taal die tussen ons en de dingen in staat wil doorbreken: ‘om tussen de woorden de dingen / in al hun enkelvoud // niet te kunnen lezen / maar zien // te zien zonder / aap noot mies ertussen’. In deze les lezen we uit die bundel het gedicht ‘In de koepelzaal’ en van Pessoa (hier als Caeiro schrijvend) het gedicht ‘Het mysterie der dingen, waar is dat?’

☞ ‘Ik geef niet om rijm. Zelden / Ziet men twee gelijke bomen naast elkaar’, staat in één van Caeiro’s gedichten. Hij schrijft vrije, ongekunstelde, onregelmatige verzen. Alsof hij gewoon praat (‘parlando’ heet dat ook wel). Past deze manier van dichten bij de simpele natuurdichter die hij wil zijn, vind je?

☞ De slotregel van de eerste strofe luidt: ‘Lach ik zoals een koele bergbeek klatert over stenen.’ Het klateren heeft natuurlijk iets van schateren, maar waarom zou de dichter dit beeld vooral hebben gekozen?

☞ Waarom lacht de ik (Caeiro) in dit gedicht?

☞ ‘Ik ben niet eens dichter: ik zie’ zegt Caeiro. Is dat eigenlijk wel wat hij in dit gedicht doet: de dingen gewoon zien? Wat doet hij dan in dit gedicht?

☞ Caeiro *redeneert*. Hij redeneert: je moet niet redeneren. Hij filosofeert: je moet niet filosoferen. Verraadt hij zijn eigen levenshouding zo niet? Waarom zou Pessoa Caeiro als enige van zijn heteroniemen (hij had er nog een stel) een sterfdatum hebben gegeven?

☞ De dichter Caeiro dicht zelf niet zoals hij voorstaat, maar kan een dichter überhaupt zo dichten als Caeiro voorstaat? Kan je een dichter zijn en de dingen alleen maar *zien*? Sterker nog, kan je een *mens* zijn en zo totaal onbevangen tegenover de dingen staan?

☞ Wanneer je iets nastreeft wat niet kan, spreek je van een utopie. Vind je de utopie van Caeiro sympathiek?

☞ In het gedicht van K. Michel gaat de ik vermomd als ding ‘kennis verzamelen’ op ‘het congres der dingen’. Op congressen wordt meestal kennis verzameld over een bepaald onderwerp. Wat is het wonderlijke van dit congres? (Dat de congresgangers dingen zijn, maar ook dat op dit congres de congresgangers – de dingen – zélf het onderwerp van gesprek zijn.)

- Al in de eerste zes strofen van het gedicht zijn er een aantal zaken die eerder aan iets als bijvoorbeeld een gemaskerd bal doen denken dan aan een congres. Welke?
- Ook het gesprek dat de ik voert met de seringenvaas heeft iets informeels, iets dat niet past op een congres. Toch gaat hun gesprek wel over de dingen. De vaas is tegen het geven van namen aan dingen, want ‘De verschijning is het wezen / en die is uniek.’ Net zoals mensen in een bureaucratisch systeem zich beklagen dat ze slechts nog een nummer zijn, hun identiteit verliezen, beklagt dit ding zich dat namen de dingen veralgemeniseren. Zij wil niet met andere ‘vazen’ over één kam worden geschoren: ‘De namen zijn ambtenaren. / Ze stoppen ons in ordners, / in grote laden.’ Probeer in je eigen woorden uit te leggen waarom de vaas ook nog zegt: ‘De namen zijn douane.’ (Taal laat net als douane sommige dingen niet door, omdat er geen taal voor is? Taal geeft net als douane dingen een stempel, en verandert zo de dingen?)
- De ik in Michels gedicht verdedigt vervolgens de namen: ‘Ze leggen de wereld open.’ (Hier schiet de ik even uit zijn rol van souvenir en lijkt de dichter aan het woord.) Probeer redenen te verzinnen waarom hij de namen ‘blauw’, ‘adem’ en ‘zwaluwen’ als tegenvoorbeelden noemt. Omdat ze niet ambtelijk of zakelijk, maar poëtisch zijn en mooi klinken? Omdat ze niet naar dingen verwijzen? Of moeten we het anders lezen en staat er dat de namen, de woorden, *het karakter kunnen hebben* van ‘blauw / adem en zwaluwen’?
- Waarom zou de seringenvaas het souvenir het ‘embleem van de status der dingen in deze tijd’ noemen? Heeft dit ermee te maken dat souvenirs door betekenissen, herinneringen omver zijn geblazen; dus niet meer zichzelf zijn?
- ‘Ockhams scheermes’(aldus Wikipedia, de encyclopedie op internet) is een principe dat wordt toegeschreven aan de veertiende eeuwse Engelse logicus Willem van Ockham, een franciscaner monnik. Hij stelde dat als voor een fenomeen verschillende verklaringen kunnen worden gegeven, de eenvoudigste complete verklaring de voorkeur heeft. In het gedicht van Michel lijkt het ‘scheermes van Occam’ vooral de functie te hebben een punt te zetten achter een moeizame discussie. Met het inzetten van het dansorkest wordt niet één maar worden *alle* theorieën over boord gegooid: een luisterrijk feest barst los in het gedicht. De feestroes verlost: ‘Yaaaa! Het leven voorbij de namen’. Wat denk je dat de dichter hiermee probeert te zeggen?
- Beide dichters denken over dingen. Caeiro denkt: je moet niet denken, maar kijken. Hij is dus weliswaar strikt in de leer, maar houdt zich er zelf niet aan. Is Michel strikt in een of andere dingenleer?
- Als de dichter Caeiro het gedicht van Michel zou lezen, waar zou hij dan het meest voor voelen: voor het betoog van de vaas, voor het betoog van het souvenir (de ik), of voor de feestroes waarin het eindigt?
- Caeiro zegt wel dat hij lacht in zijn gedicht, maar het gedicht zelf kan je niet humoristisch noemen: het heeft meer iets van een preek. Met utopieën valt kennelijk niet te spotten. Laat zien hoe humor en luchtigheid in het gedicht van Michel wel aanwezig zijn. Werkt zijn humor voor jou?
- Wat is het belang van de dichterlijke verbeelding in beide gedichten?

XXXIX

Het mysterie der dingen, waar is dat?
Waar is het, dat het zich niet laat zien
Althans om te tonen dat het mysterie is?
Wat weet de rivier hiervan en wat de boom?
En ik, die niet meer ben dan zij, wat weet ik ervan?
Telkens als ik naar de dingen kijk en denk aan wat de mensen ervan denken,
Lach ik zoals een koele bergbeek klatert over stenen.

Want de enige verborgen zin der dingen
Is dat ze geen enkele verborgen zin hebben.
Het is vreemder dan alles wat vreemd is,
Vreemder dan de dromen van alle dichters
En de gedachten van alle filosofen,
Dat de dingen werkelijk zijn wat ze lijken te zijn
En dat er niets te begrijpen valt.

Ja, dat hebben mijn zintuigen helemaal alleen geleerd:
De dingen hebben geen betekenis: ze bestaan.
De dingen zijn de enige verborgen zin der dingen.

Fernando Pessoa (Portugal, 1888-1935)
Uit: *Gedichten*, vertaling August Willemsen,
Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam, 1987

In de koepelzaal

Als tuinlampion?
Delftsblauw servies?

Als moderne boekenkast?
Wegdek? Cornervlag?

Nee! Verkleed als souvenir
ging ik naar het congres der dingen.
Om kennis te verzamelen
en handen te schudden.

De nacht was warm
Kamperfoelie en krekels in de lucht
Sterren overal.

Ik liep door de zaal
Ik knikte naar links, naar rechts.
Een kroonluchter. Een regenboog.
Een trofee. Een parasol. Een fruitschaal.
En daar zowaar een zeilboot.

Ik haalde adem
Ik at het een en ander van het koud buffet
En ik kwam in gesprek.
De verschijning is het wezen
en die is uniek.

Dat zei ze.

De namen zijn ambtenaren.
Ze stoppen ons in ordners,
in grote laden.

De namen zijn douane.
Ze controleren op herkomst
op contrabande.

Daarna geven ze een stempel.

Ja maar, bracht ik naar voren
De namen zijn ook blauw
adem en zwaluwen.
Ze leggen de wereld open.

Nee! De namen zijn noorderwind.
Ze blazen ons krom
als waaibomen

fietsers, het riet.
Vooral als ze oud zijn.

Dat zei ze
een seringenvaas op blote voetjes.

U als souvenir moet dat weten
U bent immers het embleem
van de status der dingen in deze tijd
U hebt de wind in het hart,
N'est-ce pas.

Met één haal sneed het dansorkest
als een scheermes van occam het gesprek open.

Ooo! De woorden in de lucht
Het haar in de war
De nacht stralend, sprakeloos.

Jurken, glazen, parasol.
Vensters, de vaas, de lampen.

Alles leeft, alles springt, alles is luid.

Yaaaa!
Het leven voorbij de namen
Yaaaa!
De liefde die danst
Yaaaa!
Duizend miljoen sering

K. Michel

Uit: *Ja! Naakt als de stenen*,
Uitgeverij Meulenhoff, Amsterdam, 1989

Lessuggesties vorige Gedichtendagen

Alle lessuggesties die voor eerdere Gedichtendagen zijn opgesteld, zijn te vinden op de Gedichtendag-website, www.gedichtendag.org. Daar zijn allerlei waardevolle ideeën en opmerkingen over poëzie en poëzie in de klas te vinden, waaruit u voor de komende gedichtendagviering of de rest van het jaar kunt putten.

Nuttige adressen

In Nederland:

Stichting Poetry International

Eendrachtsplein 4
NL-3012 LA Rotterdam
telefoon +31 (0)10 282 27 77
www.poetry.nl en www.gedichtendag.org
* coördineert *Gedichtendag in Nederland* en organiseert jaarlijks het *Poetry International Festival* en het *Poetry International Kinderfestival*

Stichting Doe Maar Dicht Maar

Postbus 41015
NL-9701 CA Groningen
telefoon +31 (0)50 313 84 33
* organiseert jaarlijks een poëzieschrijfwedstrijd voor leerlingen in het voortgezet onderwijs.

School der Poëzie

Postbus 11755
NL-1001 GT Amsterdam
telefoon +31 (0)20 330 78 18
* organiseert schrijfflessen in de klas

Stichting Schrijvers School Samenleving

Huddestraat 7
NL-1018 HB Amsterdam
telefoon +31 (0)20 623 49 23
* bemiddelt in Nederland bij schrijversbezoeken aan school

Stichting Lezen

Nieuwezijds Voorburgwal 328G
NL-1012 RN Amsterdam
telefoon +31 (0)20 623 05 66
* ontwikkelt leesbevorderende projecten

De Wintertuin

Postbus 1009
NL-6501 BA Nijmegen
telefoon +31 (0)24 323 19 04
* organiseert educatieve scholenprojecten en producties zoals een jaarlijks literatuurfestival in Gelderland

Dicht/Vorm

il Luster Produkties
Hoogt 4
NL-3512 GW Utrecht
telefoon +31 (0)30 240 07 68
www.dichtvorm.nl
* animatiefilmpjes met lessuggesties naar aanleiding van gedichten van moderne dichters

Zo gedacht zo gedicht

ProBiblio
T.a.v. Theo de Ruiter
Postbus 485
NL-2130 AL Hoofddorp
telefoon +31 (0)23 554 61 00
* een jaarlijkse poëziewedstrijd voor jongeren van 12 t/m 18 jaar i.s.m. Kunst en Cultuur Noord-Holland en Kunstgebouw Rijswijk

Stichting Plint

Postbus 164
NL-5600 AD Eindhoven
telefoon +31 (0)40 245 40 01
* voor onder andere poëzieposters en -ansichtkaarten

Rivendell Po-T-Shirts

Zwaluw 17
NL-3435 AA Nieuwegein
telefoon +31 (0)30 604 29 68
* voor bestelling van t-shirts met gedichten

Kunstbende

Keizersgracht 304
1016 EX Amsterdam
020-5219922
www.kunstbende.nl
* nationale talentenwedstrijd voor jongeren van 13 t/m 18 jaar.

Kijk op www.literatuureducatie.nl voor meer informatie over deze en andere literaire organisaties.

In België:

Stichting Lezen Vlaanderen / Focuspunt

Jeugdliteratuur

Frankrijklei 130/4

B-2000 Antwerpen

Telefoon +32 (0)3 204 10 00

www.stichtinglezen.be

www.villakakelbont.be

- * coördineert *Gedichtendag in Vlaanderen*
- * coördineert projecten leesbevordering voor kinderen, jongeren en volwassenen: *Voorleesweek, Boekbaby's, Jeugdboekenweek, Fahrenheit451*
- * coördineert de auteurslezingen
- * kennis- en informatiecentrum jeugdliteratuur. *Bibliotheek te bezoeken op afspraak.*

Vlaams Fonds voor de Letteren

Generaal Capiaumontstraat 11, bus 5

B-2600 Berchem

telefoon +32 (0)3 270 31 69

www.fondsvoordeletteren.be

- * geeft projectsubsidies en werkbeurzen aan auteurs, uitgevers en organisaties

Poëziecentrum

Vrijdagmarkt 36

B-9000 Gent

Telefoon +32 (0) 9 225 22 25

www.poeziecentrum.be

- * een uniek documentatie-, informatie- en studiecentrum voor poëzie
- * uitgever van de *Poëziekrant*

Jeugd en Poëzie

Kalkovenlaan 3

B-1785 Merchtem

www.jeugdenbende.be

- * geeft workshops en ateliers rond poëzie
- * organisator van wedstrijd *Soetendaele*

Colofon

Deze lesbrief is een uitgave van Stichting Poetry International en Stichting Lezen Vlaanderen, ter gelegenheid van de negende Gedichtendag op donderdag 31 januari 2008.

Tekst: Tatjana Daan

Redactie: Stichting Poetry International

Vormgeving: Floor Houben

Wilt u op de hoogte blijven van de activiteiten van Poetry International, en in het bijzonder van de lessuggesties, stuurt u dan een e-mail naar: gedichtendag@poetry.nl. Ook uw reactie op en opmerkingen naar aanleiding van deze lessuggesties ontvangen wij graag op dit e-mailadres.

Wilt u op de hoogte blijven van de activiteiten van Stichting Lezen Vlaanderen? Schrijf dan in op het maandelijke e-zine via www.stichtinglezen.be. Bent u graag goed geïnformeerd over kinder- en jeugdliteratuur? Schrijf dan in op het e-zine via www.villakakelbont.be